

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU
EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION
AND REHABILITATION

11.

MEĐUNARODNI
NAUČNI SKUP
„SPECIJALNA
EDUKACIJA I
REHABILITACIJA
DANAS”

11th

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
CONFERENCE
“SPECIAL
EDUCATION AND
REHABILITATION
TODAY”

ZBORNİK RADOVA

PROCEEDINGS

Beograd, Srbija
29-30. oktobar 2021.

Belgrade, Serbia
October, 29-30th, 2021

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA
SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

11. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 29–30. oktobar 2021. godine

Zbornik radova

11th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 29–30th, 2021

Proceedings

**11. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 29-30. oktobar 2021. godine
Zbornik radova**

**11th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 29-30th, 2021
Proceedings**

IZDAVAČ / PUBLISHER

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

ZA IZDAVAČA / FOR PUBLISHER

Prof. dr Gordana Odović, v.d. dekana

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF

Prof. dr Branka Jablan

UREDNICI / EDITORS

Prof. dr Irena Stojković
Doc. dr Bojan Dučić
Doc. dr Ksenija Stanimirov

RECENZENTI / REVIEWERS

Prof. dr Sonja Alimović
Sveučilište u Zagrebu – Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Doc. dr Ingrid Žolgar Jerković
Univerzitet u Ljubljani – Pedagoški fakultet Ljubljana, Slovenija
Prof. dr Vesna Vučinić, prof. dr Goran Jovanić, doc. dr Aleksandra Pavlović
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

LEKTURA I KOREKTURA / PROOFREADING AND CORRECTION

Maja Ivančević Otanjac, predavač

DIZAJN I OBRADA / DESIGN AND PROCESSING

Biljana Krsić
Mr Boris Petrović
Zoran Jovanković

Zbornik radova biće publikovan u elektronskom obliku

Proceedings will be published in electronic format

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-150-1

KARAKTERISTIKE MALOLETNIKA KOJI VRŠE NASILNIČKI KRIMINALITET*

Danica Vasiljević-Prodanović**, Milica Kovačević

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Uvod: *Nasilnički kriminalitet maloletnika privlači pažnju javnosti i stručnjaka svuda u svetu. Posledice nasilja po pojedince i društvo mogu biti ogromne: narušeno zdravlje i kvalitet života, troškovi lečenja, odsustvo s posla, povećan strah od kriminaliteta, zahtevi javnosti za strožim kažnjavanjem učinilaca. Maloletnici koji vrše nasilnička krivična dela obično ranije ispoljavaju delinkventno ponašanje, imaju dugotrajne kriminalne „karijere“ i vrše raznovrsna krivična dela.*

Cilj: *Ukazivanje na problem nasilničkog kriminaliteta maloletnika i na potrebu sagledavanja onih karakteristika nasilnih maloletnika na koje bi trebalo delovati putem odgovarajućih programa tretmana i preventivnim merama.*

Metod: *U radu je dat pregled nalaza istraživanja o nasilničkom kriminalitetu maloletnika. Relevantni radovi su pretraženi i preuzeti iz onlajn baza podataka korišćenjem servisa EBSCO, HeinOnline, JSTOR, Oxford Journals, SAGE, Springer-Link i Wiley.*

Rezultati: *Istraživanja pokazuju da je nasilnički kriminalitet povezan sa mentalnim poremećajima učinilaca, psihopatskim crtama ličnosti, odsustvom samokontrole, emocija i sažaljenja, frustracijom, besom, zavisnošću od alkohola. Nasilni maloletnici su u velikom procentu i sami žrtve nasilnih krivičnih dela, što je povezano sa kontinuiranom kriminalnom aktivnošću i udruživanjem sa devijantnim vršnjacima. Kada je reč o rodnim razlikama, istraživanja pokazuju da postoji veća verovatnoća da devojčice koje vrše nasilnički kriminalitet žive u depriviranim porodicama, da su bile izložene zlostavljanju i zanemarivanju, da su sklonije samopovređivanju i pokušajima samoubistva u odnosu na dečake koji vrše nasilnička krivična dela.*

Zaključak: *Postoji potreba za razvojem skrining instrumenata, kako bi se identifikovali maloletnici koji su pod povećanim rizikom vršenja nasilničkog kriminaliteta. Maloletnici koji ispoljavaju ekstremno nasilje drugačije reaguju na tretman u odnosu na maloletnike koji nisu ekstremno nasilni. Oni imaju*

* Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu „Razvoj metodologije evidentiranja kriminaliteta kao osnova efikasnih mera za njegovo suzbijanje i prevenciju“ (br. 179044), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

** vp.danica@gmail.com

potrebu za intenzivnijim i dugotrajnijim tretmanom uz aktivnu ulogu porodice u tom procesu.

Ključne reči: *maloletni prestupnici, kriminalitet, nasilje*

UVOD

Nasilnički kriminalitet maloletnika je pojava koja privlači pažnju javnosti i stručnjaka svuda u svetu. Maloletnici koji vrše nasilnička krivična dela u medijima su često prikazani kao opasni predatori. Postoje različita određenja nasilničkog ponašanja, pri čemu se najčešće navodi da nasilje podrazumeva namerno nanošenje povrede drugom licu. Pejks i Vinston pod nasilničkim kriminalitetom određuju krivična dela koja obuhvataju interpersonalno nasilje (Pakes & Winstone, 2007, prema Ignjatović, 2011). Posledice nasilja po pojedince i društvo mogu biti ogromne: narušeno zdravlje i kvalitet života, troškovi lečenja, odsustvo s posla, povećan strah od kriminaliteta, zahtevi javnosti za strožim kažnjavanjem učinilaca. Ispitivanje karakteristika maloletnika koji vrše nasilnički kriminalitet je od značaja u cilju identifikovanja onih faktora rizika i kriminogenih potreba na koje se može delovati putem tretmana.

CILJ

Cilj rada je da se ukaže na problem nasilničkog kriminaliteta maloletnika i na potrebu sagledavanja onih karakteristika nasilnih maloletnika na koje bi trebalo delovati putem odgovarajućih programa tretmana i preventivnim merama.

METOD

U radu je dat pregled nalaza istraživanja o nasilničkom kriminalitetu maloletnika. Relevantni radovi su pretraženi i preuzeti iz onlajn baza podataka korišćenjem servisa EBSCO, HeinOnline, JSTOR, Oxford Journals, SAGE, Springer-Link i Wiley. Pretraga baza podataka je vršena korišćenjem ključnih reči: juvenile offenders, violence, crime, violent juvenile offenders.

REZULTATI

Prethodno iskustvo s nasiljem je značajan prediktor budućeg nasilničkog ponašanja maloletnika. Maloletnici koji su doživeli fizičko, seksualno nasilje ili fizičko kažnjavanje su pod 4,7 puta većim rizikom da budu nasilni prestupnici u odnosu na maloletnike koji nisu imali takva iskustva. Verovatnoća vršenja nasilja za maloletnike koji se druže s nasilnicima je takođe 4,7 puta veća u odnosu na one koji nemaju takvo društvo, dok su pod najvećim rizikom nasilničkog ponašanja maloletnici koji su bili svedoci nasilničkog kriminala (8,7 puta veći rizik u odnosu na one koji nisu

prisustvovali nasilju) (Nofziger & Kurtz, 2005). Kao objašnjenje ovako visokog stepena rizika autori navode da prisustvovanje nasilju u svakodnevnom životu može „stvoriti ubedenje da je nasilje prihvatljiv način ponašanja ili barem prihvatljivo sredstvo za rešavanje konflikata“ (Nofziger & Kurtz, 2005, p. 19). Stariji maloletnici su pod većim rizikom vršenja nasilničkog kriminaliteta u odnosu na mlađe, pri čemu se verovatnoća nasilničkog prestupništva povećava 4% za svaku godinu starosti (Nofziger & Kurtz, 2005).

Impulsivnost i nedostatak samokontrole su faktori povezani s antisocijalnim, delinkventnim i kriminalnim ponašanjem (Baglivio et al., 2014). Psihopatske crte ličnosti maloletnika su povezane s nasilničkim ponašanjem, iako neki autori (Seagrave & Grisso, 2002) kritikuju primenu konstrukta psihopatije na adolescente. Istraživanja pokazuju da su bezosećajne i emocionalno „prazne“ osobe sklonije da nanose teške povrede svojim žrtvama (Vitacco et al., 2007). Ispoljavanje nasilničkog ponašanja u ranom uzrastu i vršenje raznovrsnih krivičnih dela su takođe istaknute karakteristike nasilnih maloletnika (Baglivio et al., 2014; Vitacco et al., 2007). Nasilni maloletnici su u velikom procentu i sami žrtve nasilnih krivičnih dela, što je povezano s kontinuiranom kriminalnom aktivnošću i udruživanjem s devijantnim vršnjacima. Ispoljavanje poremećaja ponašanja u ranom uzrastu doprinosi povećanom riziku nasilne viktimizacije tokom adolescencije (Chen, 2016).

Iako statistički podaci govore o trendu stagnacije prestupništva maloletnika, istraživanja u Velikoj Britaniji, SAD, Australiji i Kanadi pokazuju da je učešće maloletnica u nasilničkom kriminalitetu u znatnom porastu (Stephenson et al., 2014). U literaturi se navodi niz faktora koji su povezani s prestupništvom maloletnica, kao što je iskustvo zlostavljanja, prisustvovanje nasilju u porodici, siromaštvo, kriminalno udruživanje i karakteristike ličnosti poput impulsivnosti (Youth Justice Board, 2009). Kada je reč o nasilničkom kriminalitetu, dečaci su pod većim rizikom u odnosu na devojčice. Istraživanja pokazuju da su devojčice pod 66% manjim rizikom vršenja nasilničkih krivičnih dela u odnosu na dečake (Nofziger & Kurtz, 2005). Iako je stepen nasilja koje vrše dečaci viši u odnosu na devojčice, one su pod većim rizikom da nastave s nasilničkim ponašanjem i u odrasloj dobi (Howell, 2003, prema Stephenson et al., 2014).

Rezultati istraživanja sprovedenog u Velikoj Britaniji ukazuju da ni prethodna viktimizacija, kao ni socio-ekonomski status nisu povezani s nasilničkim kriminalitetom maloletnica. Istovremeno, pokazano je da zloupotreba alkohola ima veze s nasilnim ponašanjem devojčica (Youth Justice Board, 2009). Harači i saradnici (2006) su utvrdili da su prediktori agresivnog ponašanja za oba pola slični, i odnose se na probleme s pažnjom, konflikte u porodici i slabu posvećenost školi. Postoje i razlike među polovima, pri čemu je kod dečaka ustanovljen niži stepen uticaja porodice i obrazovanja roditelja, dok su devojčice s nasilničkim ponašanjem depresivne, potiču iz siromašnih porodica i imaju jednog roditelja (Harachi et al., 2006). Stivenson i saradnici (2014) su pokazali da su nasilne devojčice devet puta sklonije samopovređivanju u odnosu na nasilne dečake. Kada je reč o razlikama između nasilnih i nenasilnih devojčica, ustanovljena je četiri puta veća verovatnoća nedostatka samokontrole kod nasilnih devojčica, dok su nenasilne devojčice podložnije pritisku od strane drugih i imaju dvostruko veću verovatnoću izostajanja iz škole (Stephenson et al., 2014).

U skladu s principima rizika, potreba i responsivnosti, koje su postavili Endrjuz, Bonta i Houg (1995), nivo intervencije prema maloletniku treba da bude usaglašen sa stepenom rizika, usmeren ka kriminogenim potrebama i usklađen s ličnim karakteristikama maloletnika (Vasiljević, 2005). Pikero (2014) navodi da su zbog nedovoljne emocionalne i psihosocijalne zrelosti maloletnici podobni za primenu efektivnih intervencija i da naglasak treba staviti na najteže prestupnike, nasilnike i povratnike, uz pretpostavku da su pravilno identifikovani (Piquero, 2014).

Istraživanja pokazuju da maloletnici koji vrše ekstremno nasilje drugačije reaguju na tretman i imaju potrebu za intenzivnijim i dugotrajnijim tretmanom, pri čemu je od velikog značaja angažovanje porodice. Ašer i saradnici (2018) su ustanovili da maloletnici koji vrše ekstremno nasilje drugačije reaguju na tretman i imaju drugačije obrasce promene ponašanja u odnosu na maloletnike koji nisu ekstremno agresivni. Multisistemska terapija se pokazala kao delotvoran tretman za maloletnike koji vrše ekstremno nasilje, u smislu smanjenja eksternalizovanih ponašanja maloletnika, kao i poboljšanja kvaliteta porodičnih odnosa (Asscher et al., 2018). Jedan pregled efektivnosti programa prevencije nasilništva maloletnika ukazuje da najveći broj programa ima male efekte na smanjenje nasilja i viktimizacije (Kovalenko et al., 2020).

ZAKLJUČAK

Maloletnici koji vrše nasilnički kriminalitet imaju brojne karakteristike koje ih izdvajaju u odnosu na druge maloletne prestupnike. Oni su u velikom procentu i sami žrtve nasilnih krivičnih dela. Kada je reč o rodnim razlikama, ustanovljeno je da, pored sličnosti, postoje i različite karakteristike maloletnika i maloletnica koji vrše nasilnički kriminalitet. Postoji potreba za identifikovanjem maloletnika koji su pod povećanim rizikom vršenja nasilničkog kriminaliteta. Maloletnici koji ispoljavaju ekstremno nasilje drugačije reaguju na tretman i imaju potrebu za intenzivnijim i dugotrajnijim tretmanom uz aktivnu ulogu porodice.

LITERATURA

- Asscher, J., Deković, M., Van den Akker, A., Prins, P., & Van der Laan, P. (2018). Do extremely violent juveniles respond differently to treatment? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(4), 958-977. <https://dx.doi.org/10.1177%2F0306624X16670951>
- Baglivio, M., Jackowski, K., Greenwald, M., & Howell, J. (2014). Serious, violent, and chronic juvenile offenders: A statewide analysis of prevalence and prediction of subsequent recidivism using risk and protective factors. *Criminology & Public Policy*, 13(1), 83-116. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12064>
- Chen, X. (2016). Childhood onset of behavioral problems and violent victimization among serious juvenile offenders: A longitudinal study. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 14(3), 243-256. <https://doi.org/10.1177%2F1541204014568124>
- Harachi, T., Fleming, C., White, H., Ensminger, R., Abbott, R., Catalano, R., & Haggerty, K. (2006). Aggressive behavior among girls and boys during middle childhood:

- Predictors and sequel of trajectory group membership. *Aggressive Behavior*, 32(4), 279-293. <http://dx.doi.org/10.1002/ab.20125>
- Ignjatović, Đ. M. (2011). Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta. *CRIMEN-časopis za krivične nauke*, 2, 179-211.
- Kovalenko, A., Abraham. C., Graham-Rowe, E., Levine, M., & O'Dwyer, S. (2020). What works in violence prevention among young people? A systematic review of reviews. *Trauma, Violence, and Abuse*, 2, 1-17. <https://doi.org/10.1177%2F1524838020939130>
- Nofziger, S., & Kurtz, D. (2005). Violent lives: A lifestyle model linking exposure to violence to juvenile violent offending. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 42(1), 3-26. <https://doi.org/10.1177%2F0022427803262061>
- Piquero, A. (2014). Moving from description to implementation of evidence-based research findings. *Criminology & Public Policy*, 13(1), 127-134. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12065>
- Seagrave, D., & Grisso, T. (2002). Adolescent development and measurement of juvenile psychopathy. *Law and Human Behavior*, 26(2), 219-239. <https://doi.org/10.1023/a:1014696110850>
- Stephenson, Z., Woodhams, J., & Cooke, C. (2014). Sex differences in predictors of violent and non-violent juvenile offending. *Aggressive Behavior*, 40(2), 165-177. <https://doi.org/10.1002/ab.21506>
- Vasiljević, D. (2005) *Psiho-socijalna obeležja maloletnih delinkvenata i primena metoda resocijalizacije* [magistarska teza, Defektološki fakultet, Univerzitet u Beogradu].
- Vitacco, M., Caldwell, M., Van Rybroek, G., & Gabel, J. (2007). Psychopathy and behavioral correlates of victim injury in serious juvenile offending. *Aggressive Behavior*, 33(6), 537-544. <https://doi.org/10.1002/ab.20211>
- Youth Justice Board (2009). *Girls and offending – patterns, perceptions and interventions*. https://www.researchgate.net/publication/235941222_Girls_and_offending_-_patterns_perceptions_and_interventions/link/0fcfd51489bf733108000000/download

CHARACTERISTICS OF JUVENILES WHO COMMIT VIOLENT CRIMES*

Danica Vasiljević-Prodanović, Milica Kovačević

University of Belgrade – Faculty of special education and rehabilitation, Serbia

Introduction: *Juvenile violent crime is attracting the attention of the public and professionals all over the world. The consequences of violence for individuals and society can be enormous: impaired health and quality of life, treatment costs, absence from work, increased fear of crime, public demands for severe punishment of perpetrators. Juveniles who commit violent crimes usually have an early onset of delinquency, persistent criminal careers, and commit a wider variety of crimes.*

* This article is a result of the project “Development of methodology for recording crime as a basis for effective measures for its suppression and prevention” (No. 179044), financed by Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia

Aim: *Pointing out the problem of juvenile violent crime, and the need to consider those characteristics of violent juveniles that should be addressed through appropriate treatment programs and preventive measures.*

Method: *The paper presents an overview of research findings on juvenile violent crime. Relevant articles were searched and extracted from online databases using services EBSCO, HeinOnline, JSTOR, Oxford Journals, SAGE, Springer-Link, and Wiley.*

Results: *Research shows that violent crime is associated with mental disorders, psychopathic personality traits, lack of self-control, lack of emotions, callousness, frustration, anger, alcohol addiction. A large percentage of violent juveniles are themselves victims of violent crimes, which is associated with continuous criminal activity and association with deviant peers. When it comes to gender differences, research show that girls who commit violent crime are more likely than boys to live in deprived households, to have experienced abuse or neglect, and are more prone to commit self-harm and suicide attempts.*

Conclusion: *There is a need for development of screening instruments to identify those juveniles who are at increased risk of committing violent crimes. Juveniles who exhibit extreme violence respond differently to treatment than juveniles who are not extremely violent. They need more intensive and long-term treatment with an active role of the family in that process.*

Key words: *juvenile offenders, crime, violence*